

BENCZE SZILVIA–KISS ISTVÁN¹

A kedvezményes hitelek szerepe a mezőgazdaság finanszírozásában

A mezőgazdaságra jellemző, hogy időben sokszor jelentős eltéréssel jelentkeznek a bevételek és a kiadások, ennek következtében a mezőgazdaság mindennapi működéséhez külső finanszírozási forrásokat kell bevonnia. Erre a problémára próbál meg választ adni a kormányzat kedvezményes hitelkonstrukciók kidolgozásával, azonban a bankok ezen megoldásokat kevésbé pozicionálják a számukra jövedelmezőbb, saját hiteleikkel szemben, továbbá a bankok a mezőgazdaságot egyébként is túl kockázatos ágazatnak tartják. Ezen túlzott óvatosságnak azonban több tény is ellentmond, többek között, hogy az ágazatra jellemző csődráta és a mezőgazdasági hitelek bedőlési aránya a legalacsonyabb ágazati összehasonlításban, a növénytermesztési ágazatok jövedelmezősége jelentős mértékben javult az uniós támogatásoknak köszönhetően, továbbá, hogy a mezőgazdaság természeti kitettségből fakadó kockázat kezelhető.

Kulcsszavak: agrárfinanszírozás; kedvezményes hitelek; kezességvállalás; kockázatkezelés

1. BEVEZETÉS

A mezőgazdaságban, azon belül is különösen a növénytermesztési ágazatban a kiadások és a bevételek éven belül időben jelentős mértékben elválnak egymástól, éppen ezért komoly kérdés ezen ágazatok évközi finanszírozása. Az állattenyésztési ágazattal szemben a kizárólag növénytermesztésre berendezkedett gazdaságok a szigorúan kötött technológia miatt túlnyomórészt csak év végén realizálnak árbevételt, sőt a területalapú uniós és nemzeti támogatások folyósítását is jellemzően év végére ütemezték be. Fentiekből következik, hogy ezeknek az üzemeknek nagyrészt más forrásból kell finanszírozniuk évközi forgóeszköz-szükségletüket, amire részben a pénz- és hitelpiac nyújthat megoldást; a 2008 óta tartó pénzügyi és gazdasági válság azonban visszafogta ezen megoldások elérhetőségét is.

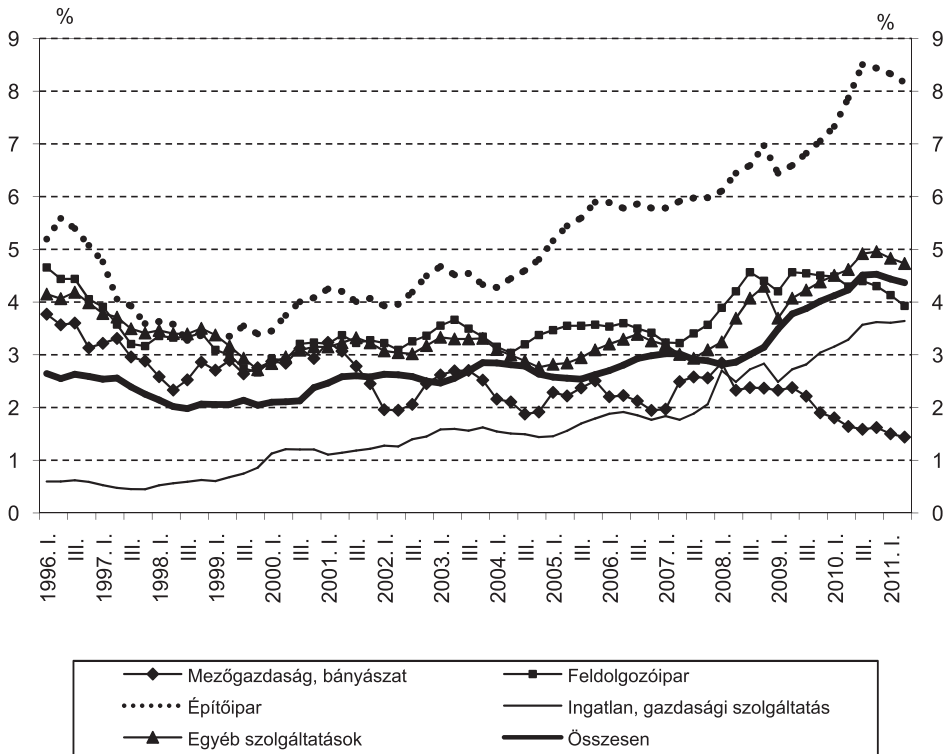
¹ Bencze Szilvia gazdasági agrármérnök (Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar) Kiss István PhD-hallgató (Debreceni Egyetem Agrár- és Gazdálkodástudományok Centruma, Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar, Gazdálkodástudományi Intézet, Agrobiznisz Menedzsment Tanszék)

2. EREDMÉNYEK ÉS AZOK ÉRTÉKELÉSE

A mezőgazdaságnak a többi nemzetgazdasági ágazathoz viszonyított, alacsony jövedelmezősége és az ágazat vállalkozásainak tőkeszegénysége folytán a kereskedelmi bankok sokszor csak magas kockázati felár mellett hajlandóak finanszírozást nyújtani a mezőgazdasági vállalkozásoknak. A bankok túlzott óvatosságának létjogosultságát cáfolja az a tény, hogy a mezőgazdasági vállalkozások csődrátája a legalacsonyabb értéket mutatja más ágazatokéhoz képest, tudniillik a 2011. évi, minden ágazatot tömörítő, átlagos 4,5%-os csődrátával szemben 2002 és 2011 között a mezőgazdasági és bányászati ágazat csődrátája nem emelkedett 3% fölé, sőt 2008 óta – csökkenő tendenciát követve – 2011-re 1,5%-ra csökkent az értéke, amely messze a legalacsonyabb a többi ágazatéhoz képest (1. 1. ábra, MNB [2011]).

1. ábra

Ágazati csődráták

Forrás: MNB, Jelentés a pénzügyi stabilitásról, 2011. november

A mezőgazdasági hitelezés relatíve alacsony kockázatú mivoltát erősíti az Agrár-Vállalkozási Hitelgarancia Alapítvány (a továbbiakban: AVHGA) tapasztalata is. Az AVHGA által készíttető kezességgel biztosított hitelek beváltási arányára vonatkozó statisztika alapján a mezőgazdasági hitelek teljesítenek a legjobban, ugyanis 2011-ben azok csupán 3,2%-ánál

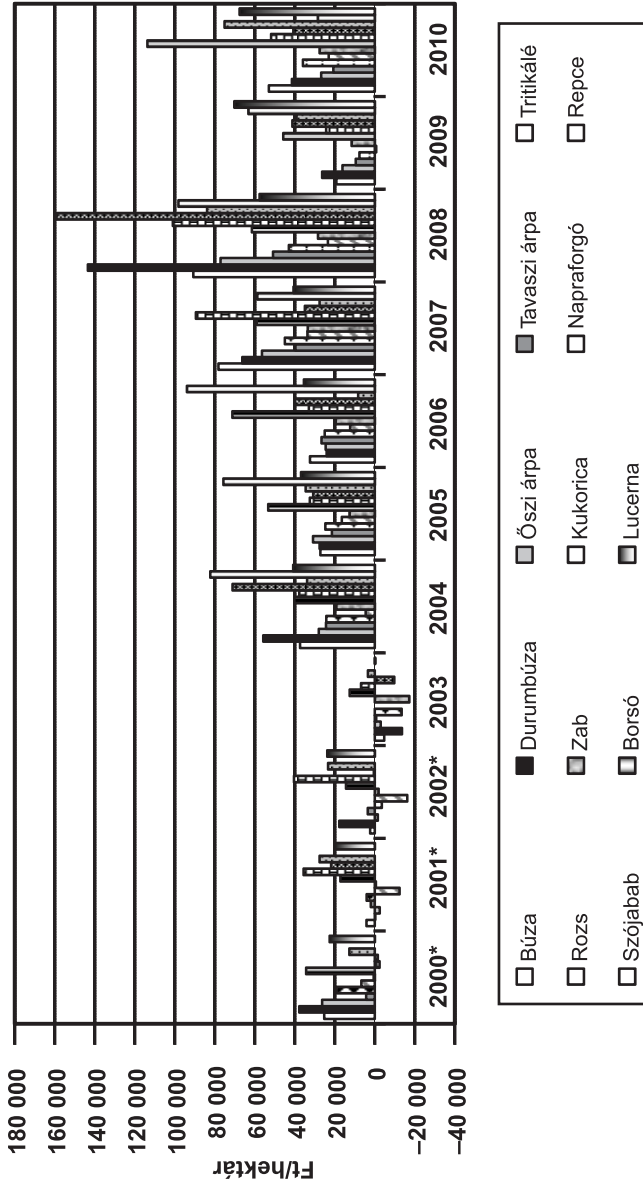
érvényesítették az alapítványi kezesség iránti beváltási igényt, míg a feldolgozóiparnál ez az érték 5,3%, a kereskedelemnél 6,5%, az építőiparnál 7,5% és a minden ágazatra vonatkozó átlagérték is 4,9% volt (Leskó [2012]).

Álláspontunk szerint a mezőgazdaságban jelenlévő kockázatok miatti aggodalmakból fakadó óvatosság túlzó, különösen, mivel tudjuk, hogy ezen kockázatok nagy része kezelhető. Az ágazat természeti kitettségéből fakadó jövedelembizonytalanság és a hitel-visszafizetési kockázat mérséklése céljából például a bankok ösztönözhetnék a termelőket mezőgazdasági tevékenységükre vonatkozó biztosítás megkötésére.

A biztosítási kötelezettség nem új elem a hitelszerződéseknél, hiszen a beruházási hiteleknel jelenleg is kötelező vagyonszámítás kötése a hitel futamidejére. Ágazaton kívüli példaként szolgálhat továbbá például a lízingelt autókra kötelező jelleggel megkötendő CASCO biztosítás. A mezőgazdasági biztosítások megkötésének a hitelfeltételek közé emelése több szempontból is előnyös lenne. Egyrészt az ágazattal szembeni kockázati felár csökkenhetne, másrészt pozitív externális hatásként a biztosítótársaságok kockázatközössége bővülne, valamint növelné a termelők öngondoskodásra való hajlamát, illetve hajlandóságát. A biztosítás kötése továbbá csak viszonylagosan jelentene többletterhet a termelők számára, ugyanis a mezőgazdasági biztosítás díjához nyújtott támogatás igénybevételi feltételeiről szóló 143/2011. (XII. 23.) VM rendelet alapján a biztosítási díjra díjtámogatást lehet igényelni a 2012. január 1-jétől hatályba lépett, új kockázatkezelési rendszer keretében.

Továbbá érdemes megemlíteni, hogy a növénytermesztési ágazatok jövedelmezősége az uniós csatlakozást követően a megjelenő uniós és nemzeti támogatásoknak köszönhetően jelentős mértékben javult. Ezt támasztja alá a 2. ábra, amely a fontosabb szántóföldi növénytermesztési ágazatok egy hektárra jutó ágazati eredményét szemlélteti a 2000 és 2010 közötti időszakban. A jövedelemnövekedés másik okaként említhetjük a mezőgazdasági termékek árainak 2007-től megfigyelhető növekedését is. Egyes sajtóhírekkel ellentétben, szeretnénk hangsúlyozni, hogy a mezőgazdasági támogatások hosszú távon fenn fognak maradni a jövőben is, ezért azoknak a jövedelmezőségre gyakorolt, jótékony hatása véleményünk szerint szintén nem változik.

**Fontosabb szántóföldi növénytermesztési ágazatok
ágazati eredménye 2000–2010 között**

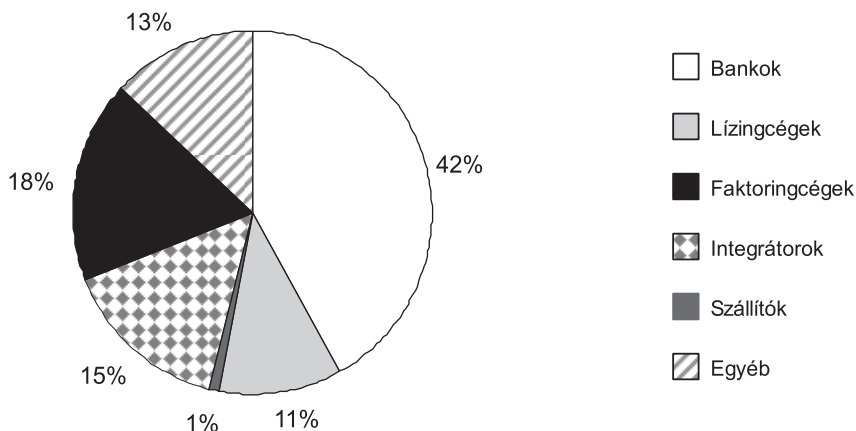

Megjegyzés: * A 2000–2002 közötti időszakra nem állt rendelkezésre országos átlag adat, ezért itt az egyéni gazdaságok adatait használtuk fel. A társas gazdaságok jövedelmezősége 2000–2002 között elmaradt az egyéni gazdaságokétól, tehát az ágazatok országos ágazati jövedelmezősége hazánk EU-csatlakozása előtt még gyengébb volt, mint ahogy a 2. ábrán látszik.
Forrás: Bélédi-Kertész [2012; 2010; 2009; 2008; 2007; 2006; 2005; 2004; 2003]

A mezőgazdaság finanszírozási csatornáinak 2010. évi megoszlását mutatja be a 3. ábra. A mezőgazdaság összes kötelezettségállományának éves szintje 2005 óta 950-1050 Mrd Ft körül alakul, ezen belül az éven belül lejáró, rövid kötelezettségállomány teszi ki az állomány kétharmadát, tehát a termelők jelentős részben a forgóeszköz-szükségletet próbálják megfinanszírozni idegen forrásból. A közvetlen banki hitelek a mintegy 1000 milliárd forintos kötelezettségállományból 400-450 milliárdot fednek le. A banki finanszírozáson belül 2007-ről 2010-re 9,5%-ról 15,3%-ra nőtt a személyesebb kapcsolatot lehetővé tevő helyi, szövetkezeti hitelintézetek (takarékszövetkezetek) aránya az összes mezőgazdasági hitelen belül, sőt a társas gazdaságok által a takarékszövetkezetektől felvett hitelállomány 66%-os bővülést ért el 2006-ról 2011. III. negyedévére. Az integrátori hitelek, a factoring- és lízingszerződések a közvetett banki finanszírozás csoportjába tartoznak, míg bankon kívüli forrásnak számít például a szállítói fizetési haladék, a vevői előleg, valamint a tagi kölcsön. A válság következtében szigorodó banki hitelezési gyakorlat hatására nőtt a bankon kívüli finanszírozási formák, különösen a szállítók és az integrátorok szerepe a mezőgazdaság finanszírozásában (Kemény [2010]).

3. ábra

A mezőgazdaság kötelezettségállományának fontosabb finanszírozási csatornái

Forrás: Kemény [2010]

Az agrárium finanszírozását a kormány általában kamattámogatott hitelprogramokkal, a Magyar Fejlesztési Bank (a továbbiakban: MFB) közreműködésével működtetett kedvezményes kamatozású hitelprogramokkal, valamint kedvezményes díjú intézményi kezességvállalás bevonásával próbálta elősegíteni, betartva az Európai Uniónak az állami támogatásokra vonatkozó, szigorú előírásait. Az elmúlt években ennek köszönhetően számos új kedvezményes hitelprogram indult, illetve került módosításra, amelyeknek egy része az agrárium forgóeszköz-finanszírozását (Agrár Széchenyi Kártya Folyószámlahitel, MFB Agrár Forgóeszköz, Agrár Forgóeszköz Vis Maior, Új Magyarország TÉSZ Forgóeszköz Hitelprogram),

másik része a beruházási és fejlesztési célú hitelfelvételt próbálta segíteni (Új Magyarország Agrárfejlesztési Hitelprogram). Ezek a hitelprogramok 2-5 százalékpontos kamatelőnyvel bírnak a piaci kamatozású banki forintHITELEKHEZ képest. Az AVHGA-tól és a Garantiqa Hitelgarancia Zrt.-től igényelhető, kedvezményes díjú intézményi kezességvállalás mellett működik az élelmiszeripari vállalkozások hitelfelvételét segítő MFB Élelmiszeripari Bankgarancia Program is. A hitelprogramok, illetve a hozzájuk kapcsolódó, kedvezményes készfizető kezességvállalás keretében nyújtott támogatások állami támogatásnak minősülnek, amelyek többségében csekély összegű (de minimis) támogatások (mezőgazdasági, halászati, általános csekély összegű támogatás), vagy a mezőgazdasági csoportmentességi EK-rendelet hatálya alá tartozó, állami támogatások.

A kedvezményes hitelprogramok keretében valamivel több, mint 48 milliárd forint hitelkihelyezés történt indulásuk óta, amely összevetve a mezőgazdaság évi 400-450 milliárd forintos hitelállományával, illetve az 1000 milliárd forintos teljes kötelezettségállományával, kisebb jelentőségűnek tekinthető. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a mezőgazdasági vállalkozások ne érdeklődnének a kedvezményes hitelek iránt.

Az Agrárgazdasági Kutató Intézet (a továbbiakban: AKI) 2011. év végén internetes kérdőíves kutatás keretében megpróbálta felmérni, hogy a gazdaságok milyen forrásokból finanszírozzák működésüket, és milyen tapasztalataik vannak az MFB által közvetve vagy közvetlenül nyújtott, kedvezményes hitelekről. A felmérésben részt vevő 690 gazdaság 76%-a ugyan hitelképesnek tartotta magát, az elmúlt öt évben mégis csupán 47%-a vett fel hitelt. A visszafogott hitelfelvételi hajlandóságot magyarázhatja részben a már fent említett banki kockázatkerülésből fakadó, szűkös hitelkínálat, valamint a bankokhoz hasonlóan a gazdaságokra is jellemző, konzervatív üzletpolitika. A gazdaságok leginkább három okból nem vesznek fel hitelt: drágának találják a hitelt, nem akarnak fejleszteni vagy saját forrásból finanszírozzák működésüket, fejlesztéseiket (utóbbiak száma egyre nő). Érdekes eredmény, hogy a hitelkérelemmel bankokhoz forduló gazdaságok csupán 18%-ának ajánlották a hitelkérelem során az MFB hitelkonstrukcióit, ami magyarázható azzal, hogy a kereskedelmi bankok saját hiteltermékei számára konkurenciát és kisebb profitot jelentenek az MFB által refinanszírozott hitelprogramok, így azokat kevésbé pozicionálják az érdeklődőknek. A kérdőíves felmérésben részt vevő gazdaságok az MFB-s hitelek és a banki hitelek összehasonlítása során kedvezőbbnek találták az MFB-s hitelek futamidejét és kamatszintjét, ugyanakkor az ügyintézésrel járó utánajárás, illetve a kért hitelfedezet nagysága tekintetében kedvezőbbnek bizonyultak a kereskedelmi banki hitelek. Az AVHGA által nyújtott készfizető kezességvállalás az MFB-s hitelek esetén kétszer gyakrabban merült fel, illetve igényelték azt, és az MFB-s hitelkonstrukciónál sokkal gyakoribb volt a készfizető kezességvállalás fedezetként történő elfogadása is (MFB: 68%, kereskedelmi bank: 42%). Rövid lejáratú kötelezettséggel és hosszú lejáratú kötelezettséggel is a válaszadók harmada rendelkezett, és ezen kötelezettségek nagy része mindkét esetben jellemzően a működés finanszírozásának 40%-nál kisebb részét tette ki. A Darányi Ignác Vidékfejlesztési Program (Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap forrásai) keretében támogatásban részesülő gazdaságok a támogatási összegben felüli részt nagy részben önerőből (58%), illetve banki, normál kamatozású forinthitelből (19%) fedezték.

Természetesen a szűkös költségvetési források, valamint a hitelprogramok keretében nyújtott állami támogatásokra vonatkozó, uniós szabályok is gátat szabnak a nagyobb keret-

összegű és/vagy nagyobb támogatástartalmú hitelprogramok indításának, azonban a kereskedelmi bankok (beleértve az MFB-t is) már fent említett, túlzott óvatossága ugyancsak megátalja a finanszírozást kereső mezőgazdasági termelőket a hitelfelvételben. Tekintettel arra, hogy az AVHGA által nyújtott készfizető kezesség mögött 85%-os állami viszontgarancia áll, vitatható a kereskedelmi bankoknak az AVHGA iránti alacsony érdeklődése (2010–2011-ben 30 milliárd forint hitelállomány mögött állt AVHGA-kezesség).

Fellendülést hozhat a mezőgazdasági hitelezésben a termőföld hitelfedezeti értékének meghatározására vonatkozó módszertan felülvizsgálata, ugyanis az azt szabályozó 54/1997. (VIII. 1.) FM rendelet még nem számolt a területalapú támogatásokkal, így jelenleg a termőföld hitelfedezeti értékének meghatározása során nem vehetők figyelembe a föld piaci és haszonbérleti áraban jelentős szerepet játszó, területalapú támogatások. A felülvizsgálat következtében reálisabb, magasabb értéken lehetne bevonni a termőföldet a hitelfedezetbe, ezáltal csökkenhetne az ügyfélre vonatkozó kockázati felár is.

3. KÖVETKEZTETÉSEK

Összességében elmondható, hogy a hazai agrárium számára égető kérdés a finanszírozási problémák megoldása, amire megvan a szándék és az igyekezet is. A számos kedvezményes hitelkonstrukció ellenére, a bankok a kockázatok kezelésére mégis a legegyszerűbb megoldásokat alkalmazzák, így magas kockázati felárakat határoznak meg, illetve irreális fedezetet kérnek az ágazat szereplőitől. Álláspontunk szerint e kockázati felárak és fedezeti elvárások indokoltsága több szempontból is komolyan megkérdőjelezhető. A bankok meglepően alacsony érdeklődést mutatnak a működő kezességvállaló intézmények szolgáltatásai iránt, illetve azok igénybevétele mellett is magas fedezeti elvárásokat támasztanak. Hangsúlyoznánk, hogy az ágazati csődráta elmarad más ágazatokétól, továbbá az ágazat természeti kitértségéből fakadó kockázat kezelésére is megfogalmaztunk egy megoldási javaslatot. Elképzelésünk szerint a hitelszerződési feltételek közé be lehetne emelni a termelők részéről mezőgazdasági biztosítás megkötését. Ennek több ponton is pozitív hatása lenne a szektorra. Egyrészt a kockázat kezeléséből fakadóan csökkenhetne a kockázati felár, másrészt nőne a biztosítások mezőgazdasági biztosítási kockázatközössége is. Végül, de nem utolsósorban ez hosszú távon javíthatná a termelők öngondoskodásra való hajlamát is. A biztosítás kötése csak viszonylagosan jelentene többletterhet a termelők számára, hiszen az új kockázatkezelési rendszernek köszönhetően a biztosítási díjra díjtámogatást lehet igényelni 2012. január 1-jétől.

IRODALOMJEGYZÉK

- AKI [2011]: A Vidékfejlesztési Minisztérium megbízásából az Agrárgazdasági Kutató Intézet által 2011. év végén készített internetes kérdőív eredményei az agrárhitelezésről (még nem publikált).
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2012]: A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete 2010-ben. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2010]: A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete a teszttüzemek adatai alapján 2009-ben. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130, ISBN 978 963 491 560 7
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2009]: A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete a teszttüzemek adatai alapján 2008-ban. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130, ISBN 978 963 491 540 9
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2008]: A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete a teszttüzemek adatai alapján 2007-ben. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130, ISBN 978 963 491 525 6
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2007]: A teszttüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 2006-ban. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2006]: A főbb mezőgazdasági ágazatok költség- és jövedelemhelyzete 2005-ben a teszttüzemek adatai alapján. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130, ISBN-10: 963 491 495 0, ISBN-13: 978 963 491 495 2
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2005]: A teszttüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 2004-ben. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2004]: A teszttüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 2003-ban. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130
- BÉLÁDI, K.–KERTÉSZ, R. [2003]: A teszttüzemek főbb ágazatainak költség- és jövedelemhelyzete 2002-ben. AKI, Budapest, ISSN 1418 2130
- KEMÉNY, G. (szerk.) [2010]: A hazai mezőgazdaság finanszírozási csatornái és a pénzügyi válság ezekre gyakorolt hatása. AKI, Budapest.
- LESKÓ, T. (AVHGA) [2012]: Segítség a finanszírozáshoz – az AVHGA kezessége. Előadás az AGROMashEXPO-n, 2012. január 25., Budapest.
- Magyar Nemzeti Bank [2011]: Jelentés a pénzügyi stabilitásról, 2011. november.